

Съвременни български наивисти

Ружа Маринска

Интересът към съвременните български наивисти, а и изобщо към наива днес, при цялата условност на термина в контекста на ХХІ век и размитите граници между наивизма и аутсайдерското изкуство, се прояви в няколко забележими акции в художествения живот през последните три-четири години. Сред тях най-значимо е откриването на музейната експозиция Салон за наивистично и интуитивно изкуство в Градската художествена галерия в Белоградчик.

Тези процеси повдигат и главния въпрос за наивизма в днешния свят на глобално културно взаимодействие и активна, дори агресивна визуализация, подриваща сякаш из основи възможността за наивно, съкровено, отстранено възприятие. По своята природа наивизмът предполага художествено съзнание необременено от академична школовка и от други традиционни напластявания. Той е затваряне в своя свят – малък, но топъл, изтъкан от лични докосвания до нещата от живота в близкото обкръжение. Наивизмът очарова със своята детскост, непосредственост и най-често е просветлен и радостен. В него оживява някаква приказност, поражда се фантастични образи. Що се отнася до стилистичния език, художникът наивист не робува на това как трябва да се рисува. Ръката сякаш сама гони предмета на изображението, привлякло вниманието му. Ако се замислим къде можем да срещнем подобен тип художник, ще се наложи да признаем, че в чист вид това е практически невъзможно в днешния цивилизован и все по-тотално урбанизиран свят. И все пак наивисти се раждат и те създават произведения, които все пак можем да определим с този термин. Дори когато някои от тях

са получили художествено образование, дори когато живеят в художествени центрове и са под въздействие на масиран информационен поток.

Как стои въпросът с наивистичната образност в България? Първи наченки откриваме още у възрожденските зографи. В стенописи и икони докато централните персонажи следват канона, в пейзажните фонове и в отделни характерни детайли ние с радост откриваме следите на живото наблюдение. Тези прояви са синхронни и близки до народните картинки в много европейски култури. А още в края на XIX век се явяват и светски версии на наивното изкуство. Такъв пример е летописецът на Априлското въстание Христо Коев. За съжаление художествената култура у нас през първата половина на XX век не е била достатъчно развита, за да оцени или поне да документира отделни наивистични действия, възникващи тук и там – спонтанно и независимо от общопрактикуваните норми и форми в изобразителното ни изкуство. А когато по-късно през 60-те и 70-те години подобни явления придобиват публичност, в оценката си те са частично деформирани от самодейното изкуство или пък се явяват като съзнателно търсена наивистична стилистика у художници със солидна пластическа култура, за които този език е израз на модерност. Да не забравяме, че и в Европа наивизмът в лицето на Анри Русо Митничаря е един от клоновете на модернизма.

У нас за първи път наивизмът беше публично акцентиран в ОХИ'73 в София, когато творби от различни автори бяха обособени в експозицията като наивистични в широк спектър от почерци и индивидуални характеристики. Но и през следващите години по ред причини и обстоятелства ние нямахме такива центрове на наивистично изкуство като югославските Хлебине и Ягодина, нито форуми като Братиславското биенале на инситното изкуство. Българските наивисти – изявени или работещи усамотено – теглеха своята бразда независимо един от друг и далеч от колективна общност. Едва в последно време благодарение на две-три галерии като пловдивската „Арт наив – Капана“, варненската „Льо Папийон“ и софийската „Париж“ и с подкрепата на двойка любители на наива тези наши наивисти се оказаха включени в художествения живот и започнаха да привличат и, макар и частично, да култивират публика от свои ценители. В голямата си част оставащи безвестни извън пределите на страната с малки изключения като например Росен Рашев-Рошпака, те създадоха значително по обем творчество, което очаква своето критическо осмисляне.

Феноменът „наивистично изкуство“ провокира и анализи от друг тип. Именно в полето на безкрайно множество от индивидуални по-

черци, които днешната визуална среда на глобална информация поражда, непарцелирана на стилови потоци и тенденции, художниците, работещи по начин, който макар и условно, наричаме наивистичен, примитивистичен, инситен, интуитивен или по-общо аутсайдерски, зазвучават не странно и обособено, а като лични своеобразни гласове в общия визуален хор на изкуството. Тази ситуация позволява да им се радваме и да ги виждаме като явления от общата пъстроцветна панорама на световното творчество. Те получават равнопоставена публичност и привилегия да бъдат оценявани редом с другите, с признатите като професионалисти автори. И вече единствено от тяхната воля и дарба зависи как и доколко ще се влеят в националния, а и по-широко – в европейския и световен културен път.

А от нашата критическа позиция зависи и тяхната съдба. В това отношение пред нас са налице различни варианти. Неотдавна напусналият ни Ради Неделчев е безспорно наложено име в българския художествен живот. Други имена като Христо Христов-Йошката постигнаха известност благодарение на системните си участия в изложби. А има и такива, които тепърва предстои да открием. Ще спомена наскоро напусналата този свят дъщеря на големия български художник Александър Жендов, която по класическия европейски модел след дългогодишна практика като библиотечен специалист в пенсионна възраст усети своето художническо призвание и споделяше своите топли и свежи рожби с близки и приятели.

Разбира се, възниква и още един въпрос – този за комерсиализацията на днешния наивизъм. За разлика от своите предшественици днес художниците от този наивистичен тип активно сами се обръщат и търсят пазара. За някои самото им съществуване зависи изцяло от него. Това, естествено, променя картината и рефлектира върху художественото мислене.

Без претенция да обхване всички известни и безвестни майстори настоящото издание е крачка към утвърждаване на съвременните български наивисти в художествения живот на страната.

Contemporary Bulgarian Naïvists

Ruzha Marinska

The interest in contemporary Bulgarian naïvists, and generally in naïve art today, with all the conceptuality of the term in the context of the 21st century and the blurred boundaries between Naïvism and Outsider Art, was demonstrated in several notable undertakings in artistic life over the past three or four years. Among them, the most significant was the launching of a museum exposition, the Salon of Naïve and Intuitive Art, at the Belogradchik Art Gallery.

These initiatives raise the main issue of Naïvism in today's world of global cultural interaction and active, even aggressive, visualisation that seemingly undermines the possibility of a naïve, innermost, distanced perception. By its nature, Naïvism implies an artistic consciousness unencumbered by academic schooling or any other traditional layering. It is a withdrawal into one's own world: small but warm, woven from personal encounters with those things in life associated with one's immediate surroundings. Naïvism fascinates with its childishness, its spontaneity, and is most often enlightened and joyful. In it, a certain fabulousness comes to life, fantastic images arise. As regards the stylistic language, the naïve artist is not enslaved by the way one is 'supposed' to paint. His hand seems to be chasing the depicted subject that caught his attention. If we wonder where we may meet this type of artist, we shall have to admit that, in its pure form, it is practically impossible in today's civilised world as it increasingly becomes completely urbanised. And yet, naïvists are born and continue creating works that we can still define by using this term. Even when some have received an artistic education, even when they live in artistic centres and under the influence of a massive informational flow.

What is the state of naïvistic imagery in Bulgaria? We find the initial stirrings among the Revivalist painters. While the central personages follow the canon in murals and icons, we happily discover in the background landscapes and in typical individual details, traces of live observation. These manifestations were synchronous with and close to folk depictions in several other European cultures. Even before the end of the 19th century, secular versions of naïve art had made their appearance; Hristo Koev, the chronicler of the April Uprising, is such an example. Unfortunately, artistic culture in Bulgaria in the first half of the 20th century was insufficiently developed to appreciate, or at least document, individual naïvistic acts occurring here and there, spontaneously and independently of the generally practised norms and forms in Bulgarian figurative art. And when, later, in the 1960s and 1970s, similar activities became popular, they were partially deformed in being assessed as amateur art, or else they appeared as a consciously sought-after naïvistic stylistics by artists with a solid plastic culture, for whom this language was an expression of modernity. We should bear in mind that, in Europe also, Naïvism in the person of Henri Rousseau (Le Douanier) exemplified one of the branches of Modernism.

In Bulgaria, Naïvism was publicly highlighted for the first time at the General Art Exhibition '73 in Sofia, where works by various artists produced across a broad range of styles and individual characteristics were classified as naïvistic. But during the following years, owing to a succession of reasons and circumstances, the country did not have any naïve art centres such as the Yugoslav Hlebine and Jagodina, nor a forum like the Bratislava Biennale of Instinctual Art. Bulgarian naïvists – whether of established reputation or working in solitude – blazed their trail independently and at a remove from any collective community. It was only recently, thanks to two or three galleries – such as Plovdiv's Art Naïve Kapana, Varna's Le Papillon and Sofia's Paris – and with the support of a couple of lovers of naïve art, that these Bulgarian naïvists found themselves included in artistic life and began to attract and, albeit partially, cultivate their own appreciative public. The majority, although remaining unknown beyond the borders of the country (with a few exceptions – for example, Rosen Rashev-Roshpaka), created a considerable oeuvre in terms of quantity that awaits its critical, qualitative assessment.

The phenomenon of 'naïve art' also calls for analysis of a different kind: in the field of the infinite multitude of individual styles kindled by today's visual environment of global information, with no differentiation of stylistic streams and trends, the artists working in a manner that we notionally call

naïvistic, primitivist, instinctual, intuitive, or more generally, outsider, feature not eccentrically and distinctively but as original, personal voices in the general visual chorus of art. This situation allows us to enjoy them and view them as events in the general colourful panorama of world creativity. They receive equal publicity and the privilege of being appreciated alongside the other artists, those recognised as professionals. So, now, it depends only on their will and talent as to how and to what extent they will succeed in joining the national and, more broadly, European and world cultural path.

Their fate also depends on our critical position. In this regard, we have a variety of options. Radi Nedelchev, recently departed, was an undisputedly established figure in Bulgarian artistic life. Other artists, like Hristo Hristov-Yoshkata, achieved fame thanks to their regular participation in exhibitions. And there are those whom we have yet to discover. I shall mention the late daughter of the great Bulgarian artist Alexander Zhendov, who, following the classic European model, and after spending many years as a practising librarian, realised her artistic vocation only at retirement age, sharing her warm and fresh creations with relatives and friends.

Of course, yet another question arises – that of the commercialisation of today's Naïvism. Unlike their predecessors, contemporary artists of this naïvistic type actively turn to and seek out the market: for some, their very existence entirely depends on it. This, naturally, changes the situation and influences our artistic thinking.

Without claiming to encompass all known and unknown masters, the present publication is a step forward in incorporating contemporary Bulgarian naïvists into the artistic life of the country.

СЪДЪРЖАНИЕ

CONTENTS

Анета Ялъмова	12	Aneta Yalumova
Анита Ненчева, Георги Ненчев	20	Anita Nencheva, Georgi Nenchev
Владимир Шунев	28	Vladimir Shunev
Елисавета Ангелова	36	Elisaveta Angelova
Емануела Байракова	44	Emanuela Bayrakova
Изабел Немечек	50	Isabel Nemechek
Любов Тотева	58	Lyubov Toteva
Мариана Калъчева	66	Mariana Kalacheva
Мариела Димитрова	74	Mariela Dimitrova
Наташа Атанасова	82	Natasha Atanasova
Николай Стоев	90	Nikolay Stoev
Петър Димов	102	Petar Dimov
Петя Константинова	108	Petya Konstantinova
Росен Рашев	116	Rosen Rashev
Румен Малчев	124	Rumen Malchev
Светлозар Стоянов	132	Svetlozar Stoyanov
Степа Стефанова	140	Stela Stefanova
Стоян Божкилов	148	Stoyan Bozhkilov
Юли Шумарев	156	Yuli Shumarev
Яна Илиева	164	Yana Ilieva
Патриарси на българския		Patriarchs of the Bulgarian
Арт Наив от 20 век	173	Art Naïve from the 20th century
Ангел Василев		Angel Vassilev
Асен Русев		Asen Rusev
Георги Кононец		Georgi Kononets
Георги Панов		Georgi Panov
Димитър Борисов		Dimitar Borisov
Димитър Вецин		Dimitar Vetsin
Драгомир Котев		Dragomir Kotev
Коста Форев		Kosta Forev
Ради Неделчев		Radi Nedelchev
Христо Христов – Йошката		Hristo Hristov – Yoshkata